

ISPOVEST:

JOSIP ERLIH, JASENOVACKI SVEDOK

SMRT JE BILA BOLJA

Jedan od logorasa napravio je grimasu. To je video satnik Mihic, vikne: "Sakicu, smeju ti se ova dvojica!" - "Izlazi napolje! Klekni!" Jednog ubije hicem u potiljak, drugog u slepocnicu

- Pozvan sam da svedocim na Sakicevom sudjenju, preko Prvog opstinskog suda u Beogradu, ali ne pada mi na pamet da idem bez obezbedjenja, bez ikakvih garancija za moju sigurnost, kaze za NIN Josip Erlih, jedan od glavnih svedoka na upravo zapocetom sudjenju Dinku Sakicu. - Da budem iskren, u hrvatsko pravosudje ne verujem; bio bi to veliki psihicki napor za mene, a ne verujem u rezultate sudjenja. Radije bih da ne idem. Ako budem otisao, ucinicu to samo zbog ovog naroda, jer je uzasno postradao u Jasenovcu. Pedeset godina zivim s njim i nikad niko nije me uvredio zato sto sam Zidov. Zaslužio je moju zrtvu.

ARIJEVSKO PRAVO: Duge kolone Nemaca danonocno su prolazile kroz moje selo Koska, blizu Osijeka. Za njima su dosle ustase, i nastala je strahovlada. Prvi na udaru nasli su se Srbi i Jevreji. Odmah su im oduzeli sva gradjanska prava, a ubrzo su otpocela ustaska divljanja. Knjige i svete stvari iz sinagoge u Nasicama javno su spaljene. Nedugo potom, na zverski nacin pobijena je grupa Jevreja iz tog mesta.

Veliki strah je zavladao medju nama. Jedne noci zaustavio se automobil pred nasom kucom i odveli su mog oca, zauvek. Sve odrasle muskarce Jevreje odveli su do jeseni '41. Zima 41/42. bila je jedna od najsurovijih u mom zivotu. Premrli smo od straha i briga, gotovo da smo bili bez zivota.

U prolece '42. partizani su presreli i ubili na putu zloglasnog ustaskog popa Sidonija, koji je pokrstavao Srbe. To je bio povod da ustase zavrse s nama. Jedne noci u nasu kucu upali su dvojica bahatih ustasa, Hercegovaca. S uperenim pusnama naredili su nam da za deset minuta napustimo kucu. Tako su svi preostali Jevreji iz kotara Nasice odvedeni u Jasenovac. Moga druga Flajsera i mene, u poslednjem trenutku je spasila Jevrejska opstina u Osijeku. Za trenutak smo izbegli sudbinu nasih roditelja. Njih su terali da ciste ulice u Nasicama i ponizavali ih na razne nacine, da bi ih po dolasku u Jasenovac odmah likvidirali.

Strasno sam se razboleo od tuge za majkom. Nekako su uspeli da me prebace kod rodjaka u Slavonsku Pozegu. Moj teca je bio ubedjen da ce njega postediti. Bio je aktivista Hrvatskog sokola, kao, ima arijevska prava. Naravno, bila je to besmislica. Ubrzo su nas sve pohapsili; muskarce su potrpali u jedan teretni vagon, zene u drugi. Ujutro smo videli da je voz stao u Okucanima. Tuzna povorka, 80 ljudi zena i dece, Srbi i Jevreji, krenula je pesice sa stvarima, u desetak kilometara udaljeni logor Stara Gradiska.

POCETAK PAKLA: Godine '42, 1. septembra - velika kapija se zatvorila za nama, za vecinu zauvek. Odveli su nas pravo u kulu, zatvor u okviru logora. Ja sam odmah dobio samare, pronasli su mi 1 000 kuna zavijenih u gasu. Polegali smo na patos, jedan pored drugog kao sardine. Drugog dana doneli su nam puru, malo projnog brasna s vodom. Nastao je pravi sok, to nije bilo ni za svinje. Svu hranu koju smo doneli u ruksacima, dali smo mojoj tetki jer je dojila bebu. Zene vise nismo videli, samo bismo povremeno zaculi plac dece.

Nekoliko dana posle nas u kulu je dovedena masa sveta, seljana iz pakrackog sela Kukunjevci. Muskarce su pozatvarali u preostale samice, zene i decu ostavili su napolju, pod vedrim nebom. Bili su to hladni jesenji dani, da ne govorimo o nocima. Neprekidno se razlegao plac dece i kuknjava majki. Svakim danom logor se sve vise punio ljudima; masovno su dovodili srpski zivalj iz potkozarskih sela. Jednog dana, vezane zicom, doterali su i 50 sremskih seljaka, navodno, partizana. Pobili su ih naocigled svih nas. Neki su jos bili zivi, molili su da ih ne zakopavaju zive, ali ustase nisu imali milosti.

Doveli su i grupu umobolnih iz pakracke ludnice. Ni prema njima nisu imali milosti: dali su im neke injekcije od kojih su, siromasi, odmah popadali. Onda su ih, kao trupce, pobacali napolje. Jednog dana, pitali su nas ko hoce da ide na rad u ekonomat. Bilo mi je najvaznije da izađem iz tih zidina, da vidim malo sunca. Javili su se svi koji su mogli da hodaju. Kad smo se vratili, zatekli smo tisinu. Sok. Moja tetka sa dvoje male dece i sav onaj narod, nestao je. Pomislili smo da su ih odveli u neki drugi logor... Kakvi, sve su ih pobili.

KRVAVA PLATNA: Za vreme boravka u kuli prisustvovao sam prvom velikom postrojavanju. Strasni krvnik Filipovic-Majstorovic doveo je devet ljudi iz Bistrice, kaze im: "Osudjeni ste na smrt - okreni se!" Svakom je pucao u potiljak. Kod devetog coveka nestalo mu je municije, hladnokrvno je napunio sarzer i ubio ga.

Drugi put su, kod jednog Jevrejina iz Bosne, mesara, nasli pecat za kosir meso, kakvo jedu samo religiozni Jevreji. Svukli su ga golog, zaklali ga pred svima, i svog su ga istambiljali tim pecatom. Bili su

to prvi uzasni prizori likvidacije. Posle svakog takvog dogadjaja, dugo nisam mogao da se smirim. Drhtao sam.

Mnogi su me pitali: "Kako ste, kao ovce mogli da idete na klanje?!" Eto kako! Slome vas torturom, gladju, bolescu; bude vam svejedno hocete li umreti danas ili sutra.

Nastupili su ledeni dani. Bilo mi je strasno tesko u radnoj grupi. Sta da radim? Jedan poznanik mi kaze: "Slobodno se obrati onom ustasi sto seta, prica se da su mu deca u partizanima." Skupim hrabrost: "Gospodine satnice, molio bih vas...?" Kaze: "Pravac susteraj!" Odem tamo i dobijem nogu. Opet skupim hrabrost, odem ponovo kod njega, posalje me u snajdersku radionicu. Naucim da peglam, usivam rupice, zasivam dugmad. Sili smo ustaske uniforme od platna opljackanog po srpskim selima. Neretko bilo je jos krvavo, pa smo ga farbali.

Razjedale su nas stenice i vasi. Nema gore napasti od njih. Jezivo u svakom pogledu. Poceo je i tifus da hara, tzv. gradiscanska gripa. Logorski lekari nisu smeli da kazu istinu, sve bi nas likvidirali. Dnevno je umiralo desetine ljudi. Poceo sam i ja da kunjam, oboleo sam. Otisao sam u improvizovanu bolnicu, mada sam znao - kad se napuni, ustase jednostavno pobiju sve pacijente. Ne znam koliko dugo sam lezao u njoj, bio sam potpuno osamucen temperaturom. Kad se pronela vest da ustase spremaju likvidaciju bolesnika, odem u radionicu i kunjajuci prezdravim. Secam se da sam nocima sanjao kako jedem crni i beli luk. Jednog dana sretnem prijatelja mog oca, kaze: "Slusaj, roditelji ti nisu zivi...!" Bilo mi je strasno, danima sam plakao.

MASLACAK: Jednog dana, u junu '43, postroje nas: Ti, ti, ti... Za Jasenovac!" Logor je bio opasan zicom i velikim brisanim prostorom, pa ogradjen velikim zidom sa strazarnicama. S jedne strane su bili put i pruga, s druge je tekla Sava. Ni zec da prodje. Gurali smo vagonete, slagali ciglu, nosili je. Rad je bio strasno naporan, od 6 sati ujutro do 6 uvece. Hrana je bila gora nego u Gradiski. U pocetku su nam davali po parce hleba, posle su nam ukinuli. Glad, i opet glad. Bio sam srecan kad nadjem maslacak. Mnogo nas je bilo, svi smo ga trazili.

Dotali su grupu ljudi sa Sutjeske, poluludih od gladi. Kad donesu kazan, s ono malo zitke mase od kukuruznog brasna, siroti, grabili su to rukama iz kazana. Nama koji smo bili stalno gladni, bilo je tesko da to gledamo.

Svaki dan odvodili su ljude na ubijanje. Kao stoku u klanici. Strah je bio veliki: kad vidite ustasu na jednom kraju logora, skrivate se na drugom. Toliko su bili krvolocni. Takodje, svakodneвно su vrsena

javna pogubljenja. Kad pobiju ljude, pocnu da vicu: "K poslu!" - skacemo jedni preko drugih, od straha. Dovoljno je da ustasa upre prst u tebe i kaze: "Hteo si da bezis!" Tukli su nas urlajuci: "Ti si ubio Isusa!"

Posle kapitulacije Italije, ustase samo sto nas nisu ujedali. Dvojici logorasa koji su isli na spoljne radove uspelo je da pobegnu. Onda su nam svima koji smo radili izvan logorske zice, bez obzira sto je ona bila unutar logorskog zida, okovali noge lancima. Tako okovani morali smo da radimo. Posle nekog vremena skinuli su nam lance, ali mnogo smo se napatili.

DINKO SAKIC: Dosla je jesen; zamiru spoljni poslovi i ustase ucestalo vrse likvidacije kako bi se smanjio broj logorasa preko zime. Kao: "Trebamo nam 10 ljudi za sumarsku grupu!" Ljudi odu i vise se ne vrata. Nocu su likvidirali i seljake iz srpskih sela. Takmicili su se ko ce ih vise pobiti - nozevima i maljevima na Graniku, na dizalici koja dize teret s brodova. Ako ostanem u ciglani, vidim sta me ceka. Obratim se logorniku Vineru, izuzetno dobrom covjeku: "Molim vas, g. Viner, jesen je, likvidirace me. Mozete li me smestiti negde preko zime?"

I Viner me prebaci u limarsku radionicu. Tu je bilo neuporedivo sigurnije. Bilo je dosta posla za limare, zbog toga su relativno bili postedjeni torture. Bar ustase nisu upadali nocu i tukli nas, kao sto su to cinili po barakama.

Postavljajuci oluke na susari, rizikovali smo zivot trpajuci kukuruz i pšenicu u nogavice. To bismo mleli u mlinu za kafu i kuvali. A onda je doslo prolece'44. i jos tezi dani za logorase. Komandanta logora Brkljacica zamenio je Dinko Sakic. Golobradi krvolok.

U gradjevinskoj grupi bio je neki Ivo Volner, student Muzicke akademije u Zagrebu. Umeo je lepo da svira harmoniku. Kad je ustasama trebala zabava, vodili su ga sa sobom. Jednom su ga odveli u Dubicu, a kad su se ponapijali razbili su mu glavu. U komandi su prijavili da je ubijen prilikom pokusaja bekstva. Sakicu je to bio povod da napravi svoj krvavi pir.

Prostrujala je vest da ce mnoge streljati. Postrojen je citav logor, bili smo izbezumljeni od straha. Znali smo da je Sakic veliki krvnik, zet strasnog koljasa Maksa Luburica. Naredio je da istupe svi logorasi muzicari. U tom momentu se jedan od logorasa, verovatno od straha, usrao, jadnik. U logoru je vladao proliv. Onaj do njega napravio je grimasu, a to je video satnik Mihic, vikne: "Sakicu, smeju ti se ova dvojica!" Sakic se prodere: "Izlazi napolje! Klekni!" Jednog ubije hicem u potiljak, drugog hicem u slepocnicu. Jedan se zvao Leon Perera, drugi Avram Montiljo.

Razjaren, Sakic komanduje: "Svi Zidovi u trored!" Posto je Zidov "pokusao bekstvo", oni ce platiti. Naredi pisaru da donese spisak logorasa Jevreja i da od svakog slova cita po nekoliko imena. Kad je nakupio povecu grupu, sve ih uvezu zicom, i one muzicare - pravac zvonara. To je bio zatvor u logoru, poveca prostorija u kojoj su cuvana zvona opljackana sa pravoslavni crkava. Jedan grupnik, logoras imao je hrabrosti da kaze: "Gospodine zapovednice, neki od ovih ljudi neophodni su mi za posao?!" "Nema nezamenljivih!", odbrusi mu Sakic. Nekoliko dana kasnije, vidimo njihovu odecu naslaganu ispred magacina.

ZENSKI LOGOR: Uskoro je opet usledilo postrojavanje i egzekucije. Ustasama je uspelo da saznaju nesto o radu partijske organizacije u logoru. Postoji vise verzija kako je doslo do toga, jedna od njih je da su ustaski segrti nasli spisak sa 21 imenom u jednom skrivenom elektromotoru. Na celu grupe bio je Remzija Rebac. Zatvorili su ih u zvonaru, lomili su im kosti, pekli let-lampom, kidali meso... Dovukli su ih do vesala i besili jednog za drugim, kad je dosao red na doktora Boskovicu, on digne glavu, kaze: "Ja sam Crnogorac i ne dozvoljavam da me vesate!" "Okreni se!", kaze Sakic. "Ne", kaze on. "Crnogorac ne okrece glavu pred smrću!" Sakic besno izvuče pistolj i sruci mu hica u glavu. Sve nas je potresao taj prizor.

Najgore sto sam video u Jasenovcu, nije bilo klanje. Dva puta isao sam u zenski logor, postavljali smo oluke. Uzas koji sam tamo video usekao se duboko u mene - jeziva vriska i neopisiv smrad. Jevrejke su imale sreću da ih sve pobiju '42. Verujte, smrt je bila bolja od takvih uslova.

Od dece sa Kozare formirali su cetu malih ustasa, ali nisu uspeli da ih prevaspitaju. Jedan malisan je u nekoj prilici nazvao ustasu drugom, odmah su ih sve poklali.

Godine '44. u logoru vise nije bilo zivih Cigana. Jedan jedini Ciganin spasio se bekstvom s nama. Bio je kovac i nisu znali da je Ciganin. Godine '43. doveli su 200 Cigana iz Perusica kod Gospica. Smestili su ih u selo Gradinu, navukli im ustaske uniforme, i oni su im pomagali oko tih prljavih poslova likvidacije ljudi. Na kraju su i njih pobili, jer su mnogo znali.

KLANICA U TRI SMENE: Jedinu radost pricinjavalo nam je da skriveni ispod crepa na krovu, gladamo saveznicke avione. Jednog dana videli smo bele pecurke padobrana, iz jednog pogodjenog aviona. Ustase su ih dovele u Zdrug, u Jasenovac, pobili su ih. Posle su se kitili njihovim stvarima i oruzjem.

Iako izolovani, saznavali smo za događaje koji su se odigravali napolju: neuspeli atentat na Hitlera, bombardovanje Osijeka, oslobadjanje Beograda. Od tada su svima koje su ubijali na Graniku, na Savi, stavljali tablu s natpisom oko vrata: "Pozdrav Beogradu". Znali smo da ce pokusati da zatru tragove svojih zlocina, to se i obistinilo. Nastao je pakao. Klanica je radila u tri smene.

Logor Stara Gradiska bio je likvidiran zajedno sa svim Srbima u njemu. Nesto preostalih Jevreja i Hrvata antifasista, prebaceno je u Jasenovac - trkom zivota. Bojeci se partizana, nisu smeli da ih vode putem, pa su ih naterali da trce pored Save. Ko bi posustao, bio je ubijen i bacen u Savu. I moj ujak je bio u toj grupi, ali je ubrzo likvidiran u Jasenovcu.

Pocelo je i demontiranje Jasenovca. Sekli su zeleznicke sine, pa su ih sa buradima nafte i benzina prebacivali preko, u Gradinu. Onda su naterali logorase da otkopavaju leseve i da ih spaljuju na tim improvizovanim lomacama. Retko koja grupa se vratila s tog posla. Danima se nad logorom vio oblak dima, smrad spaljenih leseva.

Na Veliki petak pred katolicki Bozic, logor su nadleteli partizanski avioni. Bacili su bombu na zid i napravili rupu u njemu. Naravno, ustase su je odmah zatvorile. Bombardovanje se nastavilo nekoliko dana: gorela je elektricna centrala, pilana, ciglana, lancara, zgrada zapovednistva. Naterali su nas da se penjemo na krovove u plamenu, da gasimo vatru. Ko bi odbio, cekao ga je metak. Od straha, dobio sam uzasan proliv. Otrcim u poljski klozet, kako sam raskopcavao pantalone padne mi kais u jamu. Sta cu sad? Moj dobar prijatelj Ignjo Langfelder da mi oputu za vezivanje opanaka. Bila je preduga, visila mi je, ali nisam morao da drzim pantalone rukama.

IDEMO, DRUGOVI: Bombardovanje logora bilo je kao poruceno za ustasku propagandu. Odmah su objavili da su partizani bombardovali logor za vreme rucka, da je poginulo nekoliko hiljada logorasa. Bombardovanje logora zaista je bilo cista glupost. Ako su vec zeleti da nam pomognu, mogli su da bombarduju mnogo vaznije ciljeve: prugu, ustasku oklopnu bateriju, kasarne u Usticama i Jasenovcu... Likvidacije su vrsene non-stop. Cak su iz Lepoglave vozom dovozili zatvorenike, kolosekom do skele i tu ih odmah likvidirali.

Objavili su da se logor seli u Sisak, u tri grupe po spiskovima. Prva grupa je otisla, ali ne putem za Sisak vec preko Save. Najednom smo videli dim do neba, spalili su ih. Povelili su nas pod strazom do zgrade susteraja i snajderaja, nalazile su se pored same izlazne kapije. Na pola puta sretnemo se sa kolonom zena. Vode ih u suprotnom pravcu, na likvidaciju. U jednom trenutku zene

zapevaju: "Dovidjenja, druze!" To je bilo strasno. I danas placem kad se toga setim... Sve su ih pobili, oko hiljadu zena. Kazu da je kolonu predvodila Nada Sakic.

Uveli su nas u zgradu i postavili strazu. Znali smo sta nas ceka, otpocela su masovna samoubistva, o prozore, o vrata... Useklo mi se u pamcenje samoubistvo dvojice brace iz Bjelovara, Mira i Raula Beka. Rastali su se u suzama. Kad se smracilo, ustase su izveli sve vidjenije grupnike i inzenjere, i pobili ih. Cele noci odjekivale su eksplozije, unistavali su logor.

Cekamo smrt gladni, bolesni. Kleo sam sopstveno rodjenje; sto me majka odmah nije udavila! Bilo nas je 1 200, polovina nije mogla da stoji na nogama. Oko pola deset ujutro, zaculo se: "Drugovi, idemo!" Probili smo vrata, ubili ustasu koji je tu stajao, jurnuli smo ka izlaznoj kapiji. Trebalo je pretrcati nekoliko metara brisanog prostora; vecini to nije uspelo, jer su nas ustase kosile sa strazarskih kula. Logoras Mile Ristic dokopao se puskomitraljeza i raspalio je po tim izvidnicama. U tom trenutku neki su uspeli da se domognu zida i pobegnu kroz kapiju. Bio je to cin ocajnika. Mnogi su skakali u nabujalu Savu, samo da prekrate muke.

RAT JE TO: Trcali smo preko leseva. Probio sam se kroz zicu, na nasipu. Skocim u jednu veliku rupu od avionske bombe. Sad ne mogu da izadjem iz nje... Srecom, u nju uskoci Mihajlo Maric; uhvatim ga za nogu i on me izbacij napolje. Imao sam neke velike cipele, kao Carli Caplin, ne mogu da bezim u njima. Bacim sa sebe i kaputic i cipele, od pantalona su mi ostali samo dronjci.

Stignemo do nabujale recice Strug i naidjemo na jednog seljaka. Jovan Zivkovic uperi u njega veliki noz, kaze: "Prevedi nas preko Struga!" Seljak nas prevede i pobegne. Trcali smo preko nekih polja s neobranim kukuruzom; jeli smo ga tako smrznutog. Dodjemo do jednog zaseoka i Savo Delibasic, koji je bio iz tih krajeva, ode da pokusa da nabavi hranu. Vрати se kaze: "Ajte, dace vam jesti!" I daju nam zgance i varenike. Ja bos, noge mi kao hlebovi; taman se ugrejali, puce puska. Razbezimo se po onim livadama i jarcima, kad, zovu nas. To je neki deda opalio iz lovacke puske; obradovao se sto se neko spasio iz logora. Idi deda bestraga! Seljaci mi daju pantalone od teske coje, nisam mogao da koracam u njima, i rakiju da previjemo rane. Kazu: "Budite tu u sumarku, budite tihi!"

Dodju po nas 25. aprila - "Ajte, dosla je 21. srpska divizija!" Sta da vam kazem... Plakali smo od sreće. Ko je imao gde, otisao je, ja sam krenuo s partizanima. U prvoj borbi izadjem iz rova a iz mene ide krv. Kad su videli da sam bolestan, posalju me u Lipicku bolnicu.

Idem pesice, ide covek na cezama: "Odakle ides, mladicu?" "Iz Jasenovca" "Sta si ti?" "Zidov". 'Ajde penji se, odvescu te da prespavas kod doktora Lendrera. On je Jevrej, zena mu je Srpkinja." Kad sam usao kod njih, kazem: "Ali, ja ne znam sta nemam, od vaski i stenica...?!" "Ma, nema veze, rat je to!", kazu oni. Sutradan odem u moje selo, vidim svoju kucu, isplacem se, i krenem, u drugi zivot.

LjUBISA STAVRIC

Objavljeno na www.krajinaforce.com